

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-20>

УДК 339.9

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСІВ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

FEATURES OF INTERNATIONAL MIGRATION PROCESSES IN THE GLOBALIZATION OF THE WORLD ECONOMY

Дияк Юлія Ігорівна

старший викладач,

Національний авіаційний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8534-048X>**Белінська Ганна Василівна**

кандидат економічних наук, доцент,

Національний авіаційний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8978-8513>**Dyjak Yuliia, Belinska Ganna**

National Aviation University

У статті розглянуті особливості сучасного процесу міжнародної міграції. Описано напрямки глобальної міграції, її важливість світової економіки. Окреслено особливість міжнародної міграції: двонаправленість міграційних потоків, коли одна й та сама держава може бути як донором, так і реципієнтом мігрантів. Вказано на тенденцією останніх років, яка є ознакою постіндустріалізації – зміна у структурі зайнятості іммігрантів: збільшення відсотка працевлаштованих у сфері послуг при зниженні зайнятості в індустріальних галузях. Також в статті виокремлено специфічні характеристики глобальної міграційної системи: безповоротність розвитку, адаптивність, складність будови та інтегрованість, а також її флуктуативність. В статті зазначено, що міжнародна міграція внаслідок глобалізованості поглиблює національні, політичні, етнічні, демографічні та соціальні протиріччя в країнах-реципієнтах. Отже, міграція невпинно змінює соціально-культурну структуру приймаючих країн.

Ключові слова: міжнародна міграція, глобальна міграція, міграція робочої сили, напрями міжнародної міграції, міжнародна міграція в умовах глобалізації.

The article examines the features of the modern process of international migration. The directions of global migration, its importance for the international and national economies, especially the recipient countries are described. The author indicates that the processes of international migration in the world develop in a wave-like manner, as this is a reaction to the cyclicity in the development of the world economy, but at the same time, a clear tendency to the strengthening of migration processes over time can be observed. The author points out the emergence of a relatively new direction of international migration – population migration between developing countries. The article found out that this type of migration is primarily based on economic reasons. Another feature of international migration is outlined: the bidirectionality of migration flows, when the same state can be both a donor and a recipient of migrants. The author points to a clear trend of recent years, which is at the same time a sign of post-industrialization, is a change in the sectoral structure of immigrant employment: the percentage of those employed in the service sector is increasing, while the level of employment in traditional industrial sectors is decreasing. When analyzing modern migration processes, the author noted the transition to a completely new form of migration – "global migration", which is characterized by the movement of human capital in global space for an indefinite and unforeseeable period. It is also indicated to increase the scale of international migration and the involvement of new regions in migration processes. The article also singles out specific characteristics of the global migration system, such as: irreversible development, adaptability, structural complexity and integration, as well as fluctuating – that is, unpredictability due to the impossibility of predicting all possible challenges and risks. The article states that international migration, due to its globalization and scale, deepens national, political, ethnic, demographic and social contradictions in recipient countries. And therefore, migration constantly changes the socio-cultural structure of the host countries.

Key words: international migration, global migration, labor migration, directions of international migration, international migration in conditions of globalization.

Постановка проблеми. В науковому середовищі популярність теми міжнародної міграції не знижується вже протягом багатьох років. По мірі зростання впливу міграції на світовий економічний порядок, все більше вчених звертали увагу на дане явище, намагаючись його вивчити та систематизувати. Недаремно, період XIX–XX ст. знаменувався виникненням цілої низки теорії міграції, які систематизували наявний на той час досвід впливу міграції на економічні процеси.

Основоположником міграційної теорії вважається Е. Равенштейн, який в кінці XIX ст. сформулював одинадцять міграційних законів, низка з яких стосувалася саме феномену міжнародної міграції [4].

На сучасному етапі розвитку міжнародна міграція вже стала процесом, який носить вже глобальний характер, охоплюючи різні країни та соціальні групи. Тому багато дослідників міграції, таких як М. Оберг та Ф. Моллер [3] наголошували, що в таких умовах світ сформувався не тільки як інформаційне суспільство та глобальна економіка, а і як «планета мігрантів». Тож сьогодні значення міграції як явища соціально-економічного постійно зростає та видозмінюється, постійно трансформуючи глобальне економічне середовище.

Проте, **аналіз останніх досліджень і публікацій** свідчить, що і сьогодні значення міграції розглядається більшістю вчених однобічно, коли дослідником виділяється одна-дві її функції. Такий підхід знаходимо, зокрема, у В. Шелюка [7], який зосереджується на соціальній функції міграції, Інколи функції міграції розглядають в контексті якогось конкретного випадку, як це, наприклад, роблять М. Романюк [5], М. Шульга [8]. А отже

існує необхідність узагальнення як саме впливає міжнародна міграція населення на світові економічні процеси та у цьому контексті розгляду її особливостей в умовах глобалізації.

Тому, **метою даного дослідження** є визначення та узагальнення особливостей сучасного етапу міжнародної міграції населення та її наслідків для світової економіки в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процеси міжнародної міграції у світі хоча і розвиваються хвилеподібно, реагуючи на циклічність розвитку світової економіки, проте існує чітка тенденція до посилення міграційних процесів у часі. Так, згідно статистики ООН, за останні 50 років відбулося суттєве збільшення абсолютної кількості міжнародних мігрантів.

Так, якщо у 1990 році кількість міжнародних мігрантів оцінювалась у 153 млн. осіб, то станом на 2020 рік ця цифра сягнула 281 млн. осіб, що склало 3,6% від населення світу. Це більш ніж утричі вище від їхньої чисельності, що прогнозували у 1970 році – 84 млн. Проте, також очевидно, що за вказаний період відбулося також значне збільшення абсолютної кількості населення планети, тому у відсотковому співвідношенні, частка міжнародних мігрантів хоча й також збільшилась, проте не так суттєво (табл. 1).

Якщо розглядати напрями міжнародної міграції, то сьогодні можна виділити п'ять головних та стабільних напрямів. При цьому варто зауважити, що оскільки основними причинами міграції є передусім економічні, то вони також є одночасно і головними напрямками для міграції передусім робочої сили [6]:

Таблиця 1

Міжнародні мігранти, 1970–2020 роки [2]

Рік	Кількість міжнародних мігрантів, млн. осіб	Мігранти у % від населення світу
1970	84,5	2,3
1975	90,4	2,2
1980	102,0	2,3
1985	113,2	2,3
1990	153,0	2,9
1995	161,3	2,8
2000	173,2	2,8
2005	191,5	2,9
2010	221,0	3,2
2015	248,0	3,4
2020	280,6	3,6

- міграція з країн, що розвиваються, до промислово розвинутих країн;
- міграція в межах промислово розвинутих країн;
- міграція робочої сили між країнами, що розвиваються;
- міграція наукових працівників, кваліфікованих спеціалістів із промислово розвинутих країн у країни, що розвиваються;
- міграція робочої сили з колишніх соціалістичних країн у промислово розвинуті країни.

Для промислово розвинутих країн вплив робочої сили з країн, що розвиваються, є дуже важливим, адже він наповнює галузі та інфраструктурні служби дефіцитними працівниками, які забезпечують виробничий процес, за такими вакансіями, які є непопулярними серед місцевого населення. Міжнародні ж міграційні потоки в межах промислово розвинених країн є особливим типом міграції, яка пов'язана передусім не з економічними, а з соціальними факторами, коли населення мігрує через сімейні, релігійні та інші причини.

Сьогодні можна виокремити порівняно новий напрям міжнародної міграції – це міграція населення між країнами, що розвиваються. Головним чином це міграція між новими індустріальними країнами та рештою таких країн. В основі даного виду міграції лежать саме економічні причини, коли люди мігрують до країн з більш високим рівнем життя та заробітної плати. Проте також існує і достатньо специфічний вид міграції: переміщення робочої сили з розвинених країн до країн, що розвиваються. В основі такої міграції лежить переміщення кваліфікованих кадрів з розвинених країн для здійснення робіт чи послуг, які через низьку кваліфікацію не виконують місцеві фахівці.

Важливими закономірностями міжнародної міграції, що проявляють себе в умовах глобалізації, є збільшення її масштабів та регіонів охоплення та те, що міграційні потоки є двонаправленими: одна й та сама держава може бути як донором, так і реципієнтом мігрантів. Особливо це актуально для розвинених країн. Так, наприклад, США та Великобританія є одночасно крупними країнами-реципієнтами, але одночасно виступають і донорами для інших країн. Сьогодні США є донором робочої сили для Канади, а Великобританія постачає робочу силу в Австралію [6].

Яскравою тенденцією останніх років, що ознакою постіндустріалізації в розвинених країнах є зміни у структурі зайнятості іммігрантів за галузями. Неухильно збільшується

відсоток іноземців, які працевлаштовуються у сфері послуг при одночасному зниженні рівня зайнятості серед мігрантів у традиційних індустріальних галузях промисловості: сталеварінні, металообробці, автомобілебудуванні тощо. Такі процеси характерні передусім для країн Європейського Союзу, і пояснити даний феномен можна тим, що інтеграційні процеси в співтоваристві, прискорюють економічне зростання та перехід до постіндустріальної стадії розвитку економіки. Для цієї стадії характерним є бурхливий розвиток саме сфери послуг та скорочення обсягів традиційного промислового виробництва, що змінює структуру зайнятості, а отже створення нових робочих місць, на які претендують мігранти теж відбувається в сфері послуг.

Такі зміни вже впливають та і надалі продовжать впливати на структуру трудових ресурсів, що мігрують в регіон: по мірі поглиблення інтеграції ринку робочої сили між країнами ЄС, вони будуть неохоче залучати працівників з інших країн, що не є членами співтовариства, що дає змогу прогнозувати поступове зниження сальдо міграції для ЄС в майбутньому.

Якщо розглядати географічний розподіл мігрантів, то, 102,4 млн. осіб, або майже 61% усіх трудящих-мігрантів, прямують у три субрегіони: Північну Америку; арабські держави; та країни Європейського Союзу.

Аналізуючи сучасні міграційні процеси, можна відзначити перехід до абсолютно нової форми – так званої «глобальної міграції». Для неї характерне переміщення населення у глобальному просторі на невизначений термін. При цьому спостерігається послаблення «прив'язки» до національного, культурного та державного статусу переміщених осіб. Сьогодні глобальна міграційна система характеризується низкою вельми специфічних характеристик, які проявляються саме як наслідок її глобальності.

Це, передусім безповоротність її розвитку, адже оскільки глобалізація є процесом об'єктивним та безперервним, вона невпинно трансформує також і міграційну систему, роблячи неможливим її повернення до колишнього стану.

Тут також варто і згадати про безперервність еволюції міграційної системи, адже генеруючи зміни, вона одночасно сама, як ми зазначали, адаптується до змін зовнішнього середовища та як наслідок – еволюціонує.

Сучасна міграційна система внаслідок своєї глобальності є складною та містить

безліч компонентів, що взаємопов'язані та взаємодіють між собою, змінюючись не тільки спільно, а й автономно.

Тому ще однією характеристикою сучасної глобальної міграційної системи є її інтегрованість, тобто складний компонентний характер, заснований на інтеграції, яка, в свою чергу, створює коопераційні та синергетичні ефекти при взаємодії компонентів.

Ще однією важливою специфічною рисою сучасної глобальної міграційної системи є її флуктуативність, тобто можливість за певних умов переходити в інший непередбачуваний стан, що, в свою чергу, створює певну невідзначеність та важку прогнозованість.

Завдяки своєму тотальному впливу на світовий економічний порядок міжнародна міграція створює глобальні економічні та соціальні проблеми, які є більшими, ніж від інших видів зовнішньої економічної діяльності. Передусім міжнародна міграція поглиблює етнічні, політичні, національні, демографічні, соціальні протиріччя в країнах-реципієнтах.

Зокрема, якщо на початку міграційної хвилі приплив трудових ресурсів сприяє економічному зростанню в таких країнах, то поступово це стає причиною гострих демографічних і соціально-економічних конфліктів та проблем. Частково причина полягає в тому, що відбувається зміна не лише етнічного складу населення, але й його статеві-вікова структура, зокрема зростає частка жінок та дітей при одночасному рості частки молоді.

Сучасний етап міжнародної міграції характеризується також збільшенням тривалості знаходження мігрантів у приймаючій країні. Тож гостро постає питання щодо інтеграції іноземців у соціальне середовище країни перебування. І особливо актуальним дане питання є для іммігрантів другого покоління, які навряд чи колись повернуться на історичну батьківщину. Але часто саме в цьому прошарку мігрантів спостерігається слабка асиміляція, що викликає занепокоєння як вчених, так і політичних діячів даних країн.

Як приклад тут можна навести, Зб. Бжезінського, [1] який зауважував, що основні

приймаючі регіони: Японія, США та Західна Європа неспроможні серйозно загальмувати чи повністю заборонити імміграцію, адже відчувають гострий дефіцит робочої сили при одночасному прогресуючому глобальному старінні місцевого населення. Тому міграція швидко змінює соціально-культурну структуру в таких країнах. Це спричиняє політичну та соціальну напругу в приймаючих країнах, погіршує ставлення місцевого населення до іммігрантів та активізує анти-мігрантські рухи.

Частково це відбувається і через побоювання зростання впливу етнічних іммігрантських лобі (кубинського, єврейського тощо) на зовнішню політику провідних західних країн. Але в реальності політичні уряди країн-реципієнтів не приділяють достатньо уваги даній загрози, фактично просто ігноруючи її.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи все сказане вище, можна констатувати, що сучасна міграція є проявом цивілізаційного розвитку світу як єдиного цілісного утворення. Вона створює сферу відносин між окремими країнами та є однією з особливостей сучасної економічної та соціальної глобалізації.

Міжнародна міграція може розглядатися одночасно як чинник (рушійна сила) так і як результат глобалізації, сфера розвитку процесів глобальної мобільності. Проблеми, які спричиняє міжнародна міграція є універсальними, тобто впливають на всі країни без винятку, оскільки їх входження у світову спільноту тісно пов'язано з виникненням міграційних потоків.

Самі по собі процеси міграції є складними та багатофакторними, часто важкопрогнозованими через свою флуктуативність. Вони спричиняють незворотні зміни в соціальній, економічній та політичній сферах приймаючих країн, що призводить до посилення напруги в суспільстві. При цьому міжнародна міграція несе і низку очевидних переваг, передусім оновлюючи та омолоджуючи населення приймаючої країни та збільшуючи в ній кількість робочої сили.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Brzezinski Zb. *The Choice: Global Domination or Global Leadership*. New York: Basic Books, 2004. 242 p.
2. McAuliffe, M. Доповідь про міграцію у світі, 2021 / М. McAuliffe, А. Triandafyllidou (eds.). // Міжнародна Організація з Міграції (МОМ), Женева, 2022. URL: <https://publications.iom.int/system/files/pdf/WMR-2022-RU.pdf> (дата звернення: 02.09.2023).
3. Oberg M. Early conflict prevention in ethnic crises, 1990–1998 / M. Oberg, F. Moller, P. Wallenstein // *Conflict management and peace science*. 2009. Vol. 26. № 1. P. 67–91.

4. Ravenstein E. The laws of migration. / Ernst Georg Ravenstein // *Journal of the statistical society of London*. Vol. 48.2 (1885): Pp. 167–235.
5. Романюк М. Міграції населення України за умов перехідної економіки: методологія і практика регулювання. Львів : Світ, 1999. 292 с.
6. Скрипник Н. Є., Горпинич О. О. Сучасні тенденції міжнародної міграції трудових ресурсів. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 12(1). С. 35–38. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_12\(1\)__10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_12(1)__10).
7. Шелюк В. Соціальна міграція: Етапи, функції, типи. *Перспективи*. 2001. № 3(15). С. 45–50.
8. Шульга М. Міграційні плани біженців. *Розбудова держави*. 1999. № 7–12. С. 47–55.

REFERENCES:

1. Brzezinski Zb.(2004) *The Choice: Global Domination or Global Leadership*. New York: Basic Books. 242 p.
2. McAuliffe, M., A. Triandafyllidou (eds.) (2022) *WORLD MIGRATION REPORT 2022*. International Organization for Migration (IOM), Geneva. Available at: <https://publications.iom.int/system/files/pdf/WMR-2022-RU.pdf> (accessed: September 02, 2023).
3. Oberg M., Moller F., Wallensteen P. (2009) Early conflict prevention in ethnic crises, 1990–1998. *Conflict management and peace science*. Vol. 26. № 1. P. 67–91.
4. Ravenstein E. (1885) The laws of migration. *Journal of the statistical society of London*. 48.2. P. 167–235.
5. Romaniuk M. (1999) *Mihratsiyi naseleण्या Ukrayiny za umov perekhidnoyi ekonomiky: metodolohiya i praktyka rehulyuvannya* [Migration of the population of Ukraine under the conditions of the transitional economy: methodology and practice of regulation]. Lviv: Svit. 292 p. [in Ukrainian]
6. Skripnik N.Ye., Gorpynich O. O. (2016) *Suchasni tendentsiyi mizhnarodnoyi mihratsiyi trudovykh resursiv* [Current trends in international labor migration]. *Prychornomors'ki ekonomichni studiy – Prychornomorsk economic studies*, vol. 12(1), pp. 35–38. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_12\(1\)__10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_12(1)__10) (accessed: September 01, 2023) [in Ukrainian]
7. Shelyuk V. (2001) *Sotsial'na mihratsiya: Etapy, funktsiyi, typy* [Social migration: Stages, functions, types]. *Perspektyvy – Perspectives*, no. 3(15), pp. 45–50. [in Ukrainian]
8. Shulga M. (1999) *Mihratsiyini plany bizhentsiv* [Migration plans of refugees]. *Rozbudova derzhavy – Development of the state*, no. 7–12, pp. 47–55. [in Ukrainian]